

Povezanost školske klime s postupanjem učenika i razlozima za nepostupanje u situacijama nasilja na društvenim mrežama

UDK: 364.636:004.738.5
364.636-053.5(497.521.2) 37.062
Izvorni znanstveni rad

prof. dr. sc.
Irena Cajner Mraović
Hrvatski studiji
Sveučilišta u Zagrebu,
Borongajska cesta 83d,
10000, Zagreb
icajner@hrstud.hr

Sabina Gosarić
diplomirala sociologiju
na Hrvatskim studijima
Sveučilišta u Zagrebu,
Borongajska cesta 83d,
10000, Zagreb
sabina2401g@gmail.com

Suzana Kikić
Ministarstvo unutarnjih poslova,
Ravnateljstvo policije, Policijska
akademija, Visoka policijska škola,
Avenija G. Šuška 1, 10 000 Zagreb
skikic@mup.hr

Sažetak

Društvene mreže imaju važnu ulogu u životu mladih, a nerijetko mogu poslužiti kao poticaj za nasilno ponašanje prema vršnjacima. S obzirom na to da se nasilje u školama često seli u virtualni svijet, potrebno je utvrditi postoji li povezanost između školske klime i postupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama i razlozima za nepostupanje u takvim situacijama. Anketno istraživanje provedeno je na uzorku od 451 zagrebačkog srednjoškolca. Korelacijskom analizom utvrđeno je kako je od svih komponenti školske klime odnos među učenicima najviše povezan s različitim načinima postupanja u situacijama nasilja i razlozima za nepostupanje u takvim situacijama. Dobiveni rezultati upućuju na važnost školske klime u postupanju učenika u situacijama nasilja u virtualnom svijetu te na odgovornost škole u zaštiti mladih od opasnosti na internetu.

Ključne riječi: nasilje na društvenim mrežama, postupanje u situacijama nasilja, razlozi za nepostupanje, školska klima, učenici

Uvod

U životima mladih danas važno mjesto zauzima internet, posebno u pogledu komunikacije koja se sve manje odvija licem u lice i sve se više seli u virtualni prostor, posebno na društvene mreže. Iako upotreba društvenih mreža ima svoje prednosti, u proteklih nekoliko godina dokazana je pojavnost nasilja na društvenim mrežama, posebice među mladima. Budući da učenici puno vremena provode i u školama, važno je imati spoznaje o tome može li i na koji način klima u školama utjecati na pojavnost nasilja na društvenim mrežama, zatim postoji li povezanost između školske klime, učeničkog postupanja i razloga za nepostupanje u situacijama nasilja na društvenim mrežama, što će pokazati rezultati ovog istraživanja.

Definiranje školske klime

Školska je klima koncept nastao na temelju istraživanja organizacijske klime i učinkovitosti škole i definira se kao relativno trajna kvaliteta školske okoline koja utječe na ponašanje njezinih članova i dio je školske okoline koji je povezan s individualnim i afektivnim dimenzijama i sustavom vjerovanja u školi (Hanes, Emmons i Comer, 2010, Moos, 1978, Norton, 1984 prema Velki, Kuterovac Jagodić i Antunović, 2014). Cohen sa suradnicima (2000 prema Petrie, 2014) tvrdi da je školska klima više od individualnog doživljaja, odnosno da je to grupni fenomen koji je veći od bilo koje pojedinačne perspektive, a za Welsh (2000) je školska klima skup nepisanih vjerovanja, vrijednosti i ponašanja koje čine stil interakcije između učenika, nastavnika i školskih administratora.

Nadalje, Jurić (1999 prema Domović, 2003, str. 43) ističe da se pod školskom klimom podrazumijeva „specifičan pečat školskog života koji oblikuju i doživljavaju osobe koje u njemu sudjeluju“. Prema istom autoru, „temeljna karakteristika školske klime je opis interakcijskih oblika u školi, a sama školska klima ostvaruje se na različite načine, ovisno o tome kako sudionici tumače i ostvaruju svoje uloge na osnovu njihovog samostalnog razumijevanja u svezi sa zakonitostima i pravilima ustanova.“ Upravo je interakcija važan čimbenik školske klime pa je stoga Perkinsonova (2006 prema Velki i sur., 2014, str. 153) definicija jedna od najčešće upotrebljivanih, a ona definira školsku klimu kao „okružje za učenje stvoreno kroz interakcije i povezanost ljudi, fizičke okoline i psihološke atmosfere“.

Autori Čehok i Koprek (1996 prema Relja, 2006, str. 87) navode da „međuljudski odnosi pretpostavljaju postojanje moralne svijesti i moralnoga djelovanja svakoga pojedinca te usvojene vještine komunikacije i empatije. Čovjek je biće koje teži za dobrotom, a prema njoj je usmjerena i bit njegova života. Njegovo moralno djelovanje određeno je moralnim vrijednostima, a one označavaju shvaćanje o apsolutnom

dobru koje postoji za čovjeka samo u obliku moralnih vrijednosti". Dakle, moralni je odgoj preduvjet za moralno djelovanje, a kada je moralno djelovanje uspješno, povećat će kvalitetu međuljudskih odnosa.

U priručniku *Best Practice Briefs – School Climate and Learning* (2014) školsko okruženje koje potiče komunikaciju i interakciju ima sljedeće karakteristike: nastavnici i učenici aktivno komuniciraju, interakcija nastavnika i osoblja sa svim učenicima je brižna, osjetljiva, puna podrške i poštovanja, učenici vjeruju nastavnicima i osoblju, prisutan je visok moral između nastavnika i osoblja, škola je otvorena za različitosti i prihvaća sve kulture, nastavnici, osoblje i učenici se poštuju, nastavnici, osoblje i učenici imaju osjećaj doprinosa poboljšanju uspjeha škole, nastavnici su kolegijalni, učeničke grupe su raznovrsne, nastavnici i roditelji su partneri u obrazovnom procesu, odluke se donose na licu mjesta, osoblje je otvoreno za učeničke prijedloge, učenici mogu sudjelovati u donošenju odluka, osoblje i učenici su osposobljeni za prevenciju i rješavanje sukoba, postoji osjećaj zajedništva, nastavnici, osoblje, učenici i obitelji poštuju školu i roditelji doživljavaju školu kao srdačnu i korisnu. Slično tomu Peterson i Skiba (2000) navode da se školska klima može definirati i kao skup osjećaja koje učenici i školsko osoblje imaju prema školi tijekom određenog vremena, a temelje se na tome kako se pojedinac osjeća u školi i na tome je li škola podržavajuća za učenje (i podučavanje), organizirana i sigurna.

Kako bi se škola učinila sigurnijim mjestom, nužna je uspostava jasnih pravila ponašanja u svim dijelovima škole i oko škole i njihovo dosljedno provođenje, što potvrđuju i istraživanja koja su pokazala da škole u kojima postoji politika jasnih, konzistentnih i poštenih pravila imaju nižu razinu nasilja (Vlah i Perger, 2014). Prema Thapa, Cohen, Higgins-D'Alessandro i Guffey (2013) dobro uspostavljena pravila utječu na strukturiranost i podršku u školama i povezana su s nižom stopom isključivanja iz škola i učestalijim traženjem pomoći učenika kada se nađu u situacijama vršnjačkog nasilja.

Ravnatelji škola i nastavnici trebaju nastojati jasno definirati norme, ciljeve i vrijednosti koji oblikuju okruženje u kojemu se odvijaju učenje i poučavanje. Istraživanja podupiru ideju da pozitivna školska klima potiče sposobnosti učenika za učenje, suradnju, grupnu povezanost, poštovanje i obostrano povjerenje (Hoy, Hannum, Tschannen-Moran, 1998 prema Thapa i sur., 2013).

Školska klima i nasilje na društvenim mrežama

Provedeno je više istraživanja koja govore o tome na koji način školska klima utječe na ponašanje učenika, na njihovu učinkovitost, kao i na učinkovitost nastavnika. Međutim, sve je veći broj istraživanja koja se bave problematikom nasilja u školama i utjecajem nasilja na školsku klimu (Cohen, 2009, Crawford i Cogen, 2011,

Due i sur., 2009, Swearer i sur., 2009 prema Petrie, 2014). Pojavom elektroničkih medija dolazi i do pojave elektroničkog odnosno nasilja u virtualnom svijetu koje Smith sa suradnicima (2008 prema Dooley, Pyžalski i Cross, 2009, str. 376) definira kao "agresivno, namjerno djelo koje provodi skupina ili pojedinac, koristeći elektroničke oblike komuniciranja, koje se ponavlja u više navrata tijekom vremena protiv žrtve koja se ne može braniti".

Nasilje u virtualnom svijetu ima specifične karakteristike koje ga razlikuju od klasičnih oblika nasilja, posebno u pogledu percepcije štete, anonimnosti, publike i disbalansa moći. Zbog izostanka vizualnog prikaza počinitelji nisu svjesni boli koju takvim ponašanjem uzrokuju drugoj djeci, stoga mnoga djeca nisu ni svjesna da zlostavljanje u virtualnom svijetu ostavlja jednake, ako ne i gore posljedice od fizičkog nasilja (Accordino i Accordino, 2011). Nakon fizičke tučnjave nasilnik će puno brže postati svjestan svojeg čina ako vidi ozljede na drugom djetetu ili čuje njegov plač, a kod nasilja u virtualnom svijetu napadači ne mogu vidjeti kako se njihove žrtve osjećaju (Ciboci, 2014).

Također, nasilnik nije svjestan štete koju prouzrokuje zbog iluzije o anonimnosti, odnosno uvjerenja da ga je veoma teško otkriti, a time slabi senzibilnost u odnosu na štetu koja se nanosi bližnjemu (Mandarić, 2012). Drugim riječima, počiniteljima nasilja anonimnost preko interneta pruža osjećaj da nekažnjeno mogu ne poštovati socijalne norme i ograničenja, što rezultira slobodnijim ponašanjem (Pregrad, 2007:8) i osjećajem smanjene odgovornosti (Hodak Kodžoman, Velki i Cakić, 2013). Isto tako, Slonje, Smith i Frisén (2013) navode da djeca koja počine nasilje u virtualnom svijetu, a nisu otkrivena ni suočena s posljedicama svog ponašanja, imaju tendenciju za nastavljanjem agresivnog postupanja.

Osim anonimnosti Slonje i Smith (2008 prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012) navode da je na internetu publika potencijalno veća. Dok će tučnjavu učenika vidjeti samo učenici nekog razreda ili škole, uvredljive komentare na internetu može vidjeti puno veći broj ljudi, što žrtvi dodatno otežava situaciju. „Internet je omogućio brzi prijenos informacija velikom broju ljudi – fotografije ili snimke se u sekundi putem *e-maila*, blogova ili društvenih mreža mogu poslati milijunima ljudi gdje god se nalazili“ (Kernaghan i Elwood, 2013 prema Ciboci, 2014, str. 15) i na taj način zlostavljanje na internetu ostavlja trag pisane riječi jer „žrtva može svaki put ponovno pročitati što je nasilnik o njoj napisao, a u verbalnom obliku uvrede se lako mogu zaboraviti. Pisana riječ djeluje konkretnije i realnije od izgovorene.“ (Pregrad i suradnici, 2010, str. 8 prema Ciboci 2014, str. 15)

Nadalje, činjenica je da je zlostavljano dijete izloženo nasilju u virtualnom svijetu i kada nije u izravnom kontaktu s nasilnim vršnjacima budući da gubi svoju zonu privatnosti i sigurnosti koju inače ima u roditeljskom domu (Ercegovac, 2016).

Također, žrtvama nasilja u virtualnom svijetu još veći osjećaj nemoći daje činjenica što najčešće ne znaju tko je njihov nasilnik i to kod žrtve dodatno potiče već prisutnu frustraciju (Dooley i sur., 2009). Žrtve nasilja u virtualnom svijetu ne mogu pobjeći jer je internet sveprisutan, kao i društvene mreže, sadržaji i interakcija putem njih, tako da žrtva uvijek može biti u dometu nasilniku, osim ako se ne odluči u potpunosti isključiti iz interneta i društvenih mreža (Benzmiller, 2013).

Boyd i Ellison (2008 prema Kušić, 2010, str. 104) društvene mreže definiraju kao "uslugu utemeljenu na *web*-u koja omogućuje pojedincima da izgrade javni ili polujavni profil unutar omeđenog sustava, artikuliraju popis drugih korisnika s kojima dijele vezu i gledaju i koriste se vlastitim popisom veza i popisom veza drugih unutar sustava." Upravo su društvene mreže posljednjih desetak godina postale plodno tlo za nasilje, a mladi ne prežu ni pred čim u zlostavljanju svojih vršnjaka. Društvene mreže za to su im idealan medij jer su one mladima njihovo prirodno okruženje. Budući da se na društvenim mrežama povezuju sa svojim vršnjacima i poznanicima s kojima dijele slične interese, vrlo brzo mogu iznijeti negativnosti o svojim prijateljima iz razreda. Kreatori sadržaja koji sudjeluju u nasilju u virtualnom svijetu često ostaju anonimni, ne gledaju žrtvi u lice, što im omogućuje da budu bezobzirniji nego inače, jer im je na taj način omogućeno odsustvo empatije (Ministarstvo unutarnjih poslova, n. d.).

Willard (2007) navodi da je, neovisno o mediju koji se koristi, moguće razlikovati osam vrsta nasilja na društvenim mrežama. Tu su: vrijeđanje, uznemiravanje, ogovaranje i klevetanje, lažno predstavljanje, nedopušteno priopćavanje, obmanjivanje, isključivanje i uhođenje.

Vrijeđanje (*flaming*) je kratkotrajna i žustra rasprava na društvenim mrežama, forumima, blogovima i internetskim stranicama, i pretežno je na osobnoj razini. Uključuje nepristojan rječnik, uvrede, a ponekad i prijetnje sa zlobnim, gnjevnim, ponižavajućim ili vulgarnim izrazima (Willard, 2007). Uznemiravanje se odnosi na slanje uvredljivih, prijetećih i grubih poruka koje se ponavljaju, a čiji je cilj prisiliti nekoga da bude u ponižavajućoj poziciji ili prisilnoj podređenosti u odnosu na počinitelja koji demonstrira svoju moć i dominaciju. Najčešće se javlja preko mobitela i *e-maila* (Willard, 2007). Uznemiravanje od jednog ili više zlostavljača preko mobitela može uključivati i slanje stotina i tisuća poruka žrtvi te, prema Popović-Ćitić (2009), u tom slučaju govorimo o „ratu ili napadu tekstualnim porukama". Ogovaranje i klevetanje (širenje glasina ili engl. *dissing*) predstavlja objavljivanje lažnih izjava na internetu kao da su točne s ciljem diskreditiranja ili ponižavanja određene osobe, a uključuje slanje ili objavljivanje uvredljivih i neistinitih informacija o drugoj osobi s namjerom ugrožavanja njezina ugleda ili prijateljstva (Popović-Ćitić, 2009). Na internetskim stranicama mogu se objavljivati kompromitirajuće izjave, izmijenjene

fotografije žrtve, kako bi šteta bila što veća. Lažno predstavljanje (impersonalizacija) jest lažno predstavljanje napadača koji u ime druge osobe na negativan i neprikladan način komunicira s drugima (Popović-Ćitić, 2009). U ekstremnim slučajevima napadač se može koristiti tuđim identitetom te postavljati provokativne i uvredljive komentare u okviru tzv. grupne mržnje ili nekih drugih vrsta grupnih foruma, ostavljajući pri tome ime, adresu i broj telefona, kako bi ga osobe koje je navodno napao mogle kasnije pronaći (Kowalski, 2008 prema Popović-Ćitić, 2009).

Nedopušteno priopćavanje (eng. *outing*) odnosi se na situacije kada napadač šalje drugima ili javno objavljuje informacije koje mu je žrtva poslala u povjerenju. Može se raditi o razgovorima ili slikama koje žrtva ne želi podijeliti s drugima zbog neugode koju bi tada osjećala. Takvo nasilje često se događa nakon prekida romantičnih ili prijateljskih odnosa i onda jedna strana šalje informacije o drugoj kako bi je povrijedila, ponizila, osvetila joj se ili prijetila (Willard, 2007). Obmanjivanje prema Popović-Ćitić (2009) uključuje namjerno navođenje druge osobe na to da vjeruje zlostavljaču, koji nakon što dođe do željenih informacija, te informacije dijeli drugima. Važno je ukazati na razliku između nedopuštenog priopćavanja i obmanjivanja, a ona se sastoji u načinu na koji napadač dolazi do tih informacija. Za razliku od nedopuštenog priopćavanja u kojem napadač dijeli određene informacije koje je stekao u povjerenju, kod obmanjivanja se napadač koristi prijevarom kako bi do informacija došao. Isključivanje podrazumijeva namjerno isključivanje osobe iz neke *online* grupe ili zajednice, a može se pojaviti i u kontekstu slanja instant poruka o naglašenom isključivanju nekoga s popisa prijatelja. Emocionalni utjecaj isključivanja može biti veoma intenzivan, posebno u osjetljivim adolescentskim godinama kada je važan osjećaj pripadnosti (Willard, 2007). Uhođenje i proganjanje (eng. *cyberstalking*) uključuje tajno ili otvoreno, kontinuirano, ali neželjeno praćenje određene osobe, koje se može odnositi i na neprestano pokušavanje uspostavljanja i nastavljanja neželjenog kontakta. Karakterizira ga opetovano slanje štetnih poruka koje uključuju prijetnje te su zastrašujuće ili pretjerano uvredljive (Willard, 2007). Granica koja dijeli uznemiravanje i uhođenje nije u potpunosti jasna budući da često postoji prijetnja ili barem uvjerenje žrtve da će virtualno uhođenje i proganjanje prijeći i u stvaran život, stoga su te žrtve često uplašene i strahuju za svoju sigurnost (Popović-Ćitić, 2009).

Postupanje u slučaju nasilja u virtualnom svijetu

Kada se mladi suoče s pojavom nasilja, prvi korak trebao bi biti postupanje u obliku traženja pomoći i prijave nasilja, no taj korak često izostaje, što je pokazalo i istraživanje provedeno u Hrvatskoj 2018. godine u sklopu projekta '(Ne)budi mi (ne) prijatelj!'. Rezultati pokazuju da od 775 tinejdžera polovina nikad nije bila žrtvom vršnjačkog nasilja, oko 8 % doživjelo je nasilje na društvenim mrežama, 21 % bili su

žrtve vršnjačkog nasilja u stvarnom svijetu, a 20 % i u stvarnom i u virtualnom svijetu. Od 345 ispitanika koji su se izjasnili kao žrtve, njih 136, ili gotovo 40 %, nikome nije prijavilo nasilje. Oni koji jesu najčešće su se povjerali roditeljima, prijateljima ili školi (Bratonja Martinović, 2018). Slično navode i Eliot, Cornell, Gregory i Fan (2010:546) kada su otkrili da djeca ulaskom u razdoblje adolescencije imaju averziju prema traženju pomoći u slučajevima kada su žrtve nasilja ili kada osjećaju da im je narušen osjećaj sigurnosti. Međutim, autori napominju da se to može promijeniti upravo s poboljšanom školskom klimom. Upravo će ovo istraživanje pokazati postoji li povezanost školske klime s postupanjem učenika i razlozima za nepostupanje u situacijama nasilja na društvenim mrežama.

Briga o sigurnosti djece na internetu u današnje vrijeme nije samo pitanje odgovornosti roditelja, već svih onih društvenih čimbenika čije su primarne zadaće odgoj i obrazovanje, zdravstvena, socijalna i pravna zaštita djece.

Iako je policija u javnosti percipirana najčešće kao represivni sustav, uloga policije, kada je u pitanju sigurnost djece u virtualnom svijetu, nije samo utvrđivanje kažnjive radnje, pronalaženje i procesuiranje počinitelja, nego i sprečavanje povrede djetetovih prava. Osim tercijarne prevencije (nakon što se nasilje dogodilo), iznimno je važno sudjelovanje policije u primarnim i sekundarnim preventivnim aktivnostima, zajedno sa svim drugim nadležnim tijelima. Ta je suradnja definirana putem strateških ciljeva Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine. Primjer jedne takve mjere jest i mjera F.7. „Osigurati pravo sve djece na dostupnost dobno primjerenih kvalitetnih programa prevencije seksualnog nasilja, koji poučavaju djecu efikasnim samozaštitnim mjerama od seksualnog nasilja (iskorištavanja i zlostavljanja) uz sustavno razvijanje kompetentnosti roditelja i stručnjaka u prepoznavanju rizičnih faktora izloženosti seksualnom nasilju ili rizičnom seksualnom ponašanju djece i mladih, uvažavajući pravo djeteta na njegov intimni život“ (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014).

Prevencija iskorištavanja i zlostavljanja djece pute interneta važna je ponajprije zbog osvješćivanja djece o rizicima komunikacije s nepoznatim osobama, razmjeni intimnih sadržaja putem društvenih mreža i mobitela, ali i zbog učenja preuzimanja odgovornosti za svoja ponašanja. Razvoj samozaštitnog ponašanja kod djece omogućuje potencijalne počinitelje u njihovim pokušajima i namjerama zlostavljanja i iskorištavanja (Europol, 2017).

Prevenicijske aktivnosti mogu se podijeliti u nekoliko kategorija, a najbolji rezultati ostvaruju se u prevenicijskim projektima koji kombiniraju više kategorija aktivnosti:

1. aktivnosti vezane uz tehnološke alate (priručnici za IT industriju, prevenicijski *software*-i i usvajanje politike zalaganja za sigurni internet)

2. aktivnosti vezane uz znanost (komparativna istraživanja, istraživanja vezana uz počinitelje, evaluacije nacionalnih strategija, procjena uspješnosti preventivskih programa putem znanstvenih metoda)
3. aktivnosti vezane uz provedbu zakonskih određenja (pokretanje mrežnih stranica namijenjenih prijavljivanju kaznenih djela, policijski savjeti i upozorenja u tiskanom i *online* obliku)
4. aktivnosti vezane uz edukaciju i podizanje svijesti (savjeti za djecu, roditelje i stručnjake) (Europol, 2017).

U tom smislu policija je u Republici Hrvatskoj uključena u niz preventivnih programa koji se ostvaruju samostalno ili u međusektorskoj suradnji na različitim razinama. U nastavku će biti opisani neki od tih programa.

Samostalni projekt Ministarstva unutarnjih poslova pod nazivom *Red Button* aplikacija je namijenjena prijavljivanju nezakonitih internetskih sadržaja (čak i onih kod kojih samo postoji sumnja u zakonitost) koji se odnose na različite oblike iskorištavanja ili zlostavljanja djece. Puštena je u uporabu u rujnu 2013. godine i rezultat je IPA PROJEKTA 2009. „Jačanje kapaciteta“. Do danas je putem nje zaprimljeno više od 2500 prijava. Namijenjena je ponajprije djeci žrtvama, ali i svim ostalim osobama koje imaju spoznaje o zlostavljanju djece ili sadržajima spolnog zlostavljanja djece na internetu. Prijaviti se može sve oblike spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, fizičkog, psihičkog i emocionalnog zlostavljanja, zanemarivanja i drugih povreda djetetovih prava. Mogu se prijaviti i neprimjerene poruke, pozivi i izlaganje neprimjerenim sadržajima putem različitih vrsta servisa za poruke. Upoznajući dijete s postupkom prijave putem te aplikacije, dijete se može naučiti primjerenom reakciji u slučajevima internetskog nasilja i izlaganja sadržajima koji ga uznemiravaju (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2013).

Dodatno, u suradnji s EUROPOL-om, u sklopu EMPACT prioriteta „*Cybercrime – CSE (Child Sexual Exploitation)*“, hrvatska policija provodi preventivnu aktivnost naziva „*Police2Peer*“ namijenjenu sprečavanju seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece putem suvremenih tehnologija. Ciljevi te svjetski jedinstvene preventivne aktivnosti usmjereni su na upoznavanje s opasnostima i zakonskom nedopuštenošću distribucije sadržaja koji prikazuju seksualno iskorištavanje djece putem interneta, odnosno putem *Peer2Peer* mreža, kao i na smanjenje dostupnosti tih sadržaja. Policija se u tom projektu koristi istom mrežom *Peer2Peer* na kojoj se razmjenjuju i distribuiraju inkriminirajući materijali, kako bi informirala i odvratila one koji se bave distribucijom slika i videozapisa djece koja su seksualno zlostavljana. Svojom prisutnošću na toj mreži putem videozapisa policija daje jasnu informaciju da svatko tko distribuirava takav materijal, preuzima rizik da bude otkriven, bez obzira na fizičku lokaciju (Europol, 2017; Ministarstvo unutarnjih poslova, 2017).

Projekt u kojem policija kao partner sudjeluje u suradnji s Centrom za nestalu i zlostavljaju djecu jest projekt "*Web detektivi*", čiji je cilj obrazovati i osposobiti djecu diljem Republike Hrvatske za usvajanje i razvijanje vještina prepoznavanja neprimjerenih i opasnih medijskih sadržaja na internetu. Provođi se održavanjem tematskih predavanja i praktičnih radionica s učenicima osnovnoškolske dobi, na kojima se djeca obučavaju za prepoznavanje i prijavljivanje neprimjerenih sadržaja na internetu, na njima prihvatljiv i zanimljiv način. Djeca koja su prošla radionice dobivaju detektivsku iskaznicu i kod za prijavu uz koji mogu prijaviti uočene neprimjerene sadržaje na internetu ili dati informacije dobivene od poznanika ili prijatelja o neprimjerenom sadržaju ili ponašanju na internetu. Takvim načinom prevencije nasilja među djecom i mladima u virtualnom svijetu potiče se usvajanje temeljnih znanja, vještina i kritičkih stavova o odgovornom korištenju medija te nužnosti prijave razvojno i odgojno-socijalizacijski neprimjerenih sadržaja na internetu (Centar za nestalu i zlostavljaju djecu, 2014; Ministarstvo unutarnjih poslova, 2014).

Hrvatska policija je od 2017. godine uključena u Europol-ovu preventivnu kampanju u borbi protiv dječje pornografije. Cilj je te kampanje senzibiliziranje javnosti, posebno mladih, na opasnosti koje prijete upotrebom suvremenih tehnologija. Film koji se nalazi na službenim stranicama Ministarstva unutarnjih poslova, ali i na *YouTube*-u, upozorava djecu i mlade na opasnosti i posljedice izrađivanja i dijeljenja osobnih fotografija/videomaterijala poznatim ili nepoznatim osobama putem interneta (Ministarstvo unutarnjih poslova, n. d.).

Policija je također podržala projekt Centra za nestalu i zlostavljaju djecu iz Osijeku o postavljanju edukativne *online* platforme „Sigurni na Internetu“, koja je namijenjena edukaciji učenika, roditelja i stručnjaka o sigurnosti djece u digitalnom okruženju. Ujedno, suradnja policije i Centra za nestalu i zlostavljaju djecu očituje se u permanentnoj i koordiniranoj reakciji na saznanja o sumnji na bilo koji oblik zlostavljanja djece putem elektroničkih medija, s ciljem njihove zaštite. U okviru projekta plasiran je Sini – besplatni lokalni transparentni HTTP *proxy*, koji filtrira internetski promet koristeći se bazom riječi podijeljenom u više kategorija. Osim što ne dopušta pristup stranicama na kojima se nalaze nedopuštene riječi, Sini blokira ostale pretraživače koji se ne nalaze na popisu dopuštenih pretraživača (Centar za nestalu i zlostavljaju djecu, 2010).

Na temelju Sporazuma o suradnji na prevenciji i rješavanju računalnih incidenata i drugih oblika računalnog kriminaliteta između Ministarstva unutarnjih poslova i CARNet-a (Nacionalnog CERT-a – nacionalnog tijela za prevenciju i zaštitu od računalnih ugroza sigurnosti javnih informacijskih sustava u Republici Hrvatskoj), koji je potpisan kako bi strane surađivale s ciljem očuvanja sigurnosti kibernetičkog prostora Republike Hrvatske, policija je uključena u provedbu projekta „Jačanje

kapaciteta Nacionalnog CERT-a i poboljšanje suradnje na nacionalnoj i europskoj razini“, koji je sufinanciran sredstvima Europske komisije putem Instrumenta za povezivanje Europe (CEF – *Connecting Europe Facility*). U okviru zajedničkih aktivnosti izrađena je brošura “Sigurnije na internetu”. Ona predstavlja vodič za računalne laike koji pomaže u prepoznavanju opasnosti i aktivnoj zaštiti. Pokriva najpopularnije usluge, kao što su društvene mreže (*Facebook*) i dijeljenje datoteka (*BitTorrent*), a posebno se fokusira na izbjegavanje prijevare te zaštitu privatnih i osjetljivih podataka. Brošura pomaže u boljem razumijevanju opasnosti koje vrebaju u virtualnom svijetu, a iz nje se može naučiti kako prepoznati prijevare, zaštititi računalo i sačuvati podatke od krađe ili gubitka (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2012; Nacionalni CERT, 2016).

S ciljem prevencije zlostavljanja djece putem mobitela i interneta Ministarstvo unutarnjih poslova na svojoj je službenoj *web* stranici, pod rubrikom savjeti, objavilo niz preporuka i savjeta namijenjenih djeci i roditeljima o načinima sigurnije upotrebe suvremenih tehnologija, kako bi se djeca zaštitila od neprimjerenih sadržaja i zlorporaba (Ministarstvo unutarnjih poslova, n. d.).

Razvoj preventivnih modela vezanih uz spolno i svako drugo zlostavljanje i iskorištavanje djece važan je i dalje se razvija. Preduvjeti za kvalitetan preventivni model svakako su kombinacija znanstvenih i teorijskih spoznaja, kao i postojećih iskustava iz prakse. Novija istraživanja naglašavaju potrebu da se preventivne mjere temelje na multidisciplinarnosti i uključenosti svih subjekata društva važnih za problematiku spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, ne samo na nacionalnoj nego i na međunarodnoj razini. Stoga većinu tih, ali i mnogih drugih preventivnih programa, policija provodi u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama, najčešće sa školama. Tu suradnju nužno je i nadalje poticati i razvijati, kako bi se postigla što veća razina kompetencija roditelja, nastavnika i policijskih službenika u poduzimanju svih raspoloživih mjera zaštite djece od svih oblika zlostavljanja i iskorištavanja.

Metoda

Sudionici

U ovome istraživanju sudjelovao je ukupno 451 učenik završnih razreda zagrebačkih srednjih škola. Istraživanjem je obuhvaćeno 88 učenika II. gimnazije, 86 učenika III. gimnazije, 56 učenika Srednje škole Jelkovec, 99 učenika Elektrostrojarske obrtničke škole i 122 učenika Industrijske strojarske škole. Od ukupno 427 učenika koji su se izjasnili o svome spolu 252 (59 %) su muškoga, a 175 (41 %) ženskoga spola.

Škole u kojima se provodilo istraživanje izabrane su nasumičnim odabirom škola iz popisa svih gimnazija, četverogodišnjih i trogodišnjih škola u Gradu Zagrebu, pri

čemu se nasumični odabir škola provodio unutar svake od tri navedene kategorije škola kako bi sve bile obuhvaćene u uzorku. Uzorkovanje i komunikacija s izabranim školama ostvareni su uz pomoć Gradskog ureda za obrazovanje. Uzorkovanjem nisu obuhvaćene privatne srednje škole kako rezultati ne bi bili opterećeni potencijalnim razlikama u funkcioniranju javnih i privatnih škola. Broj škola koje su uključene u istraživanje ograničen je zbog praktičnosti provedbe s obzirom na to da je studija zamišljena kao pilot-istraživanje. Uzorak učenika koji su sudjelovali u istraživanju dobiven je nasumičnim odabirom završnih razreda u odabranim školama unutar kojih su sudjelovali svi učenici koji su u razredu bili prisutni u trenutku dolaska anketara.

Instrumenti

Upitnikom koji se koristio u ovome istraživanju ispitani su percepcija školske klime, način postupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama i razlozi nepostupanja učenika u takvim situacijama.

Skala školske klime ispitana je s pomoću 23 čestice podijeljene u četiri skupine koje se odnose na četiri koncepta školske klime važna za učenike srednjih škola jer se podudaraju s njihovim razvojnim potrebama: (1) priroda odnosa između učenika i nastavnika, (2) priroda odnosa među učenicima, (3) mjera do koje je učenička autonomija dopušten pri donošenju odluka i (4) mjera do koje škola pruža jasna, konzistentna i korektna pravila (Way, Ranjini i Rhodes, 2007). Upotrijebljena skala nastala je po uzoru na skalu školske klime autorice Niobe Way za čiju je upotrebu dobiveno pisano dopuštenje autorice u svibnju 2017. godine.

Subskala *Priroda odnosa između učenika i nastavnika* sastoji se od tri čestice, a u originalu je čini šest čestica koje se odnose na percepciju učenika o podršci koju primaju od nastavnika u školi. Autorica skale navodi pouzdanost te subskale koja varira u rasponu $.74 < \alpha < .79$ (Way i sur., 2007). U ovome istraživanju ona iznosi $\alpha = .675$. Subskala *Priroda odnosa među učenicima* u originalu obuhvaća dvije subskale koje mjere percepciju vršnjačke podrške: negativna vršnjačka interakcija i pripadanje (Way i sur., 2007). Za potrebe ovoga istraživanja tom subskalom mjeri se percepcija odnosa među vršnjacima s pomoću sedam čestica. Pouzdanost originalne subskale nalazi se u rasponu $.72 < \alpha < .77$ (Way i sur., 2007), a pouzdanost u ovome istraživanju iznosi $\alpha = .817$. Subskala Učenička autonomija u originalnoj verziji s pomoću pet čestica mjeri osjećaju li učenici kao da imaju udjela u onome što se događa u školi, pomažu li u određivanju toga kako se koristi vrijeme na nastavi, pomažu li u donošenju odluka i pita li ih se što bi htjeli učiti na nastavi (Way i sur., 2007). U ovome istraživanju koristile su se tri čestice za ispitivanje mjere u kojoj učenici osjećaju autonomiju u donošenju odluka u školi. Pouzdanost originalne subskale nalazi se u rasponu $.70 < \alpha < .75$ (Way i sur., 2007), a pouzdanost u ovome istraživanju iznosi

$\alpha = .823$. Dok se u ovome istraživanju subskala *Percepcija jasnoće, konzistentnosti i korektnosti školskih pravila* mjeri s pomoću deset čestica, u originalnome upitniku subskala školske strukture i subskala školske grubosti kombinirane su kako bi se ispitale jasnoća školskih pravila i percepcija arbitrarnih i kaznenih disciplinskih postupaka u školi. Pouzdanost originalne subskale nalazi se u rasponu $.59 < \alpha < .65$ (Way i sur., 2007), a pouzdanost u ovome istraživanju iznosi $\alpha = .866$. Pouzdanost cjelokupne skale školske klime mjerene Cronbach alfa koeficijentom iznosi $\alpha = .897$.

Sudionici su slaganje s pojedinim česticama o školskoj klimi procjenjivali na Lickertovoj ljestvici od šest stupnjeva (1 – izrazito se slažem, 6 – izrazito se ne slažem). Zbog lakše interpretacije rezultata dvije čestice koje mjere školsku klimu rekodirane su kako bi niži rezultat na svakoj čestici upućivao na pozitivniji stav prema pojedinom aspektu školske klime. Ukupan rezultat sudionika na pojedinoj subskali školske klime formiran je kao prosjek rezultata na svakoj čestici koja mjeri pojedinu subskalu.

Način postupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama ispitan je s pomoću 15 tvrdnji o različitim načinima postupanja (aktivnim i pasivnim). Učenici su trebali označiti znakom „X“ ako su postupili na pojedini način kada su se na društvenim mrežama susreli s najtežim oblikom nasilja prema nekome iz škole ili nekome koga poznaju.

Ako učenici nisu ništa učinili u situaciji najtežeg oblika nasilja prema nekome iz škole ili nekome koga poznaju, trebali su označiti znakom „X“ jednu ili više od deset ponuđenih tvrdnji koja se odnosi na njih, a koje uključuju različite razloge za nepostupanje u situacijama nasilja. Učenicima je ostavljena mogućnost da navedu i neki drugi razlog koji nije predviđen u upitniku.

Postupak

Podaci prikazani ovim istraživanjem prikupljeni su anonimnim, dobrovoljnim i grupnim anketiranjem učenika završnih razreda navedenih zagrebačkih srednjih škola. Anketiranje je provedeno tijekom prvog obrazovnog razdoblja školske godine 2017./2018. Uz dopuštenje Gradskoga ureda za obrazovanje za provedbu istraživanja pristanak su dali i ravnatelji/ice uključenih škola.

Prije samog početka anketiranja anketar, odnosno stručni suradnik škole, svim je sudionicima objasnio svrhu istraživanja, dao upute za ispunjavanje anketnog upitnika te im je bio dostupan za odgovaranje na eventualna pitanja. Kako bi se zajamčila anonimnost njihovih odgovora, sudionici su anketne upitnike nakon ispunjavanja pohranili u kuverte koje su ubacili u kutiju. Unos podataka organiziran je na način koji jamči anonimnost sudionika, a obrada podataka provedena je isključivo na grupnoj razini.

Rezultati

Deskriptivni rezultati

Školska klima

U Tablici 1 prikazani su deskriptivni rezultati učenika za percepciju školske klime, odnosno za svaku česticu skale školske klime i za ukupan rezultat na svakoj subskali školske klime.

Kada se radi o odnosu između učenika i nastavnika, učenici u najvećoj mjeri smatraju da učenici poštuju nastavnike ($M=2,79$, $SD=1,351$), a više se ne slažu nego slažu s tvrdnjom da nastavnici pridonose tome da učenici imaju dobro mišljenje o sebi ($M=3,44$, $SD=1,409$).

Učenici se u većoj mjeri ne slažu nego slažu sa svim tvrdnjama vezanima uz odnos među učenicima, a u najvećoj se mjeri slažu s tvrdnjom da se učenici međusobno poštuju ($M=2,89$, $SD=1,302$) i da si međusobno pomažu ($M=2,76$, $SD=1,282$).

Razinom do koje je učenicima dopuštena autonomija u školi učenici su više nezadovoljni nego zadovoljni, pri čemu u najmanjoj mjeri smatraju da učenici imaju priliku sudjelovati u donošenju pravila ($M=4,44$, $SD=1,317$).

Procjene učenika za čestice vezane uz školska pravila kreću se uglavnom od sredine skale prema višim vrijednostima, iz čega se može zaključiti da su učenici školska pravila skloniji procijeniti negativnije. Točnije, učenici se u najvećoj mjeri slažu s time da nastavnici učenicima objasne što se očekuje od njih ($M=2,67$, $SD=1,203$), a u najmanjoj se mjeri slažu s tvrdnjom da su ljudi na jednak način nagrađeni za jednake uspjehe ($M=3,42$, $SD=1,538$).

Može se zaključiti da su učenici u prosjeku ni zadovoljni ni nezadovoljni odnosom između učenika i nastavnika, odnosom među učenicima i školskim pravilima, a da su u prosjeku nešto manje zadovoljni razinom učeničke autonomije. Dodatno, procjene učenika zauzimaju raspon od najmanje razine slaganja do najviše razine slaganja, odnosno postoje učenici koji su u potpunosti zadovoljni različitim aspektima školske klime, ali i oni koji njiima uopće nisu zadovoljni.

Načini postupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama

Na Slici 1 prikazan je postotni udio učenika s obzirom na različite oblike postupanja prilikom susretanja s najtežim oblikom nasilja kojemu su svjedočili na društvenim mrežama. Učenici su mogli odabrati jedan ili više oblika postupanja.

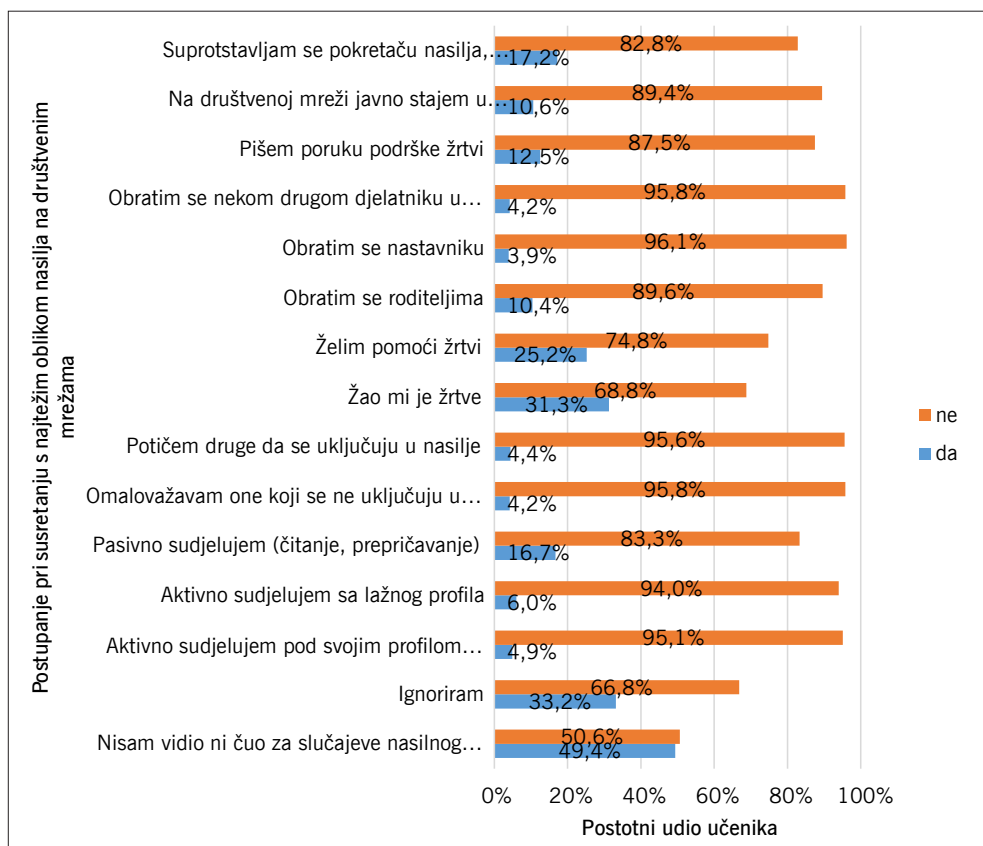
Rezultati na Slici 1 ukazuju na to da prilikom susreta s najtežim oblikom nasilja na društvenim mrežama određeni dio učenika aktivno staje u obranu žrtve i poduzima mjere za pomaganje žrtvi, a određeni dio učenika sudjeluje u nasilju nad žrtvom.

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji percepcije školske klime na uzorku učenika

	N	Min.	Maks.	M	SD
Odnos između učenika i nastavnika	447	1,00	6,00	3,09	1,075
Učenici poštuju nastavnike.	450	1,00	6,00	2,79	1,351
Nastavnici se brinu o učenicima.	449	1,00	6,00	3,03	1,375
Nastavnici pridonose tome da učenici imaju dobro mišljenje o sebi.	449	1,00	6,00	3,44	1,409
Odnos između učenika	434	1,00	6,00	3,09	0,951
Učenici se međusobno poštuju.	450	1,00	6,00	2,89	1,302
Učenici si međusobno pomažu.	451	1,00	6,00	2,76	1,282
Učenici se trude dobiti najbolje ocjene.	451	1,00	6,00	3,09	1,482
Učenici ulažu mnogo energije.	449	1,00	6,00	3,29	1,481
Učenici su brižne osobe.	440	1,00	6,00	3,39	1,413
Učenici se međusobno teško slažu.	446	1,00	6,00	3,00	1,279
Učenici si međusobno vjeruju.	449	1,00	6,00	3,27	1,339
Učenička autonomija	443	1,00	6,00	4,01	1,198
Učenici imaju priliku predlagati aktivnosti na satu.	449	1,00	6,00	3,60	1,441
Učenici imaju priliku sudjelovati u donošenju pravila.	447	1,00	6,00	4,44	1,317
Učenicima je pružena prilika da sudjeluju u donošenju odluka.	447	1,00	6,00	4,02	1,428
Školska pravila	416	1,10	6,00	3,09	0,913
Pravila su poštena.	441	1,00	6,00	2,96	1,383
Sankcije za kršenje pravila jednake su za sve.	447	1,00	6,00	3,09	1,613
Svi znaju pravila škole.	447	1,00	6,00	3,13	1,405
Nastavnici učenicima objasne što se od njih očekuje.	449	1,00	6,00	2,67	1,203
Postupci vezani uz primjenu pravila su jasni.	444	1,00	6,00	2,86	1,172
Svima je jasno koja će ponašanja biti nagrađena.	441	1,00	6,00	2,85	1,398
Ljudi su na jednak način nagrađeni za jednake uspjehe.	440	1,00	6,00	3,42	1,538
U školi svi znaju što se i kada radi.	437	1,00	6,00	3,20	1,282
Ljudi su upoznati s tim kako zaslužiti nagradu.	443	1,00	6,00	3,11	1,336
Postupci vezani uz primjenu pravila često su ignorirani.	444	1,00	6,00	3,45	1,340

Aritmetička sredina (M); Standardna devijacija (SD)

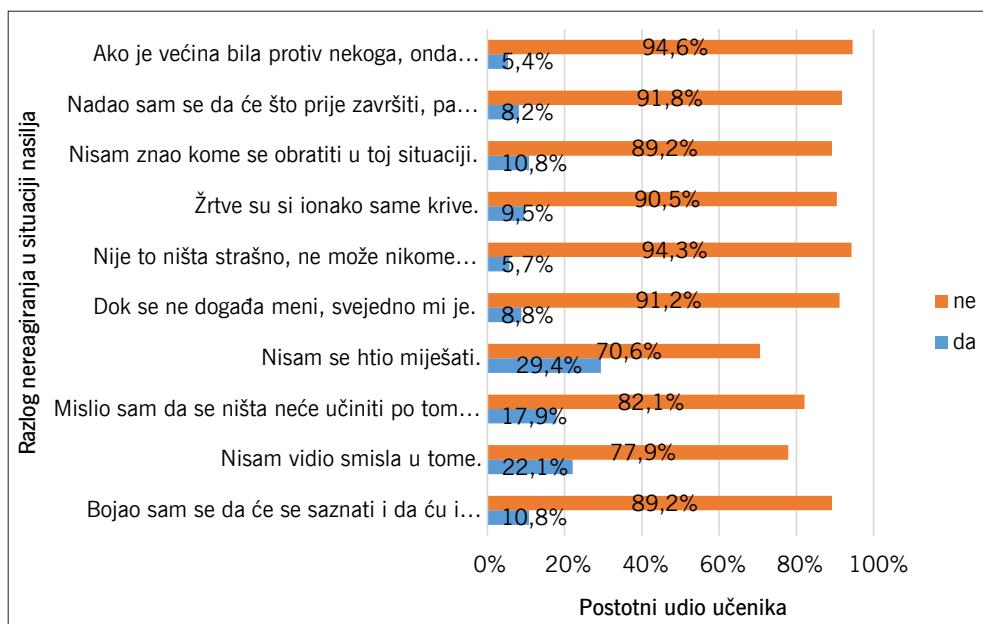

Slika 1. Postotni udio učenika s obzirom na različite oblike postupanja prilikom susreta s najtežim oblikom nasilja na društvenim mrežama

Oprilike svaki četvrti učenik (25,2 %) želi pomoći žrtvi, a 31,3 % učenika žali žrtvu. Međutim, manji udio učenika zaista poduzima akcije za pomaganje žrtvi. Točnije, 17,2 % učenika suprotstavlja se pokretaču nasilja, ukazujući na to da takvo ponašanje nije u redu, 10,6 % učenika javno staje u obranu žrtve na društvenoj mreži, a 12,5 % učenika izravno se obraća žrtvi u obliku poruka podrške. Dodatno, učenici ponekad u takvim situacijama traže podršku drugih ljudi u okolini, pa se tako 10,4 % učenika obrati roditeljima, 3,9 % nastavniku, a 4,2 % nekom drugom djelatniku škole.

S druge strane, nezanemariv udio učenika sudjeluje u nasilju na pasivan i aktivan način. Pasivno i neizravno u nasilju sudjeluju učenici koji potiču druge da se uključe u nasilje (4,4 %), omalovažavaju one koji se ne uključuju u nasilje (4,2 %) i oni koji čitaju i prepričavaju drugima o nasilju koje se događa (16,7 %). Jedan oblik pasivnog sudjelovanja jest i ignoriranje nasilja, a to radi otprilike svaki treći učenik (33,2 %).

Slika 2. Postotni udio učenika s obzirom na različite razloge nepostupanja prilikom susreta s najtežim oblikom nasilja na društvenim mrežama

Učenici aktivno sudjeluju u nasilju s vlastitog profila pisanjem i uključivanjem u nasilje (4,9 %) ili s lažnog profila (6,0 %).

Otpriblike polovina učenika (49,4 %) navodi kako nisu vidjeli ni čuli za slučajeve nasilnog ponašanja na internetu, što ne znači da se takvo ponašanje ne događa. Bitno je naglasiti da većina učenika ne sudjeluje u nasilju ni na pasivan ni na aktivan način, ali isto tako najveći udio učenika ne pomaže žrtvi i ne nastoji zaustaviti nasilno ponašanje obraćanjem počinitelju, žrtvi ili odraslim bliskim osobama.

Razlozi nepostupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama

Rezultati ovoga istraživanja ukazuju na to da većina učenika ne poduzima nikakve mjere kako bi spriječili ili pomogli žrtvi nasilja u virtualnom svijetu. Zbog toga je potrebno istražiti potencijalne razloge takvoga neregiranja. Postotni udjeli učenika koji nisu poduzeli ništa kako bi spriječili nasilje zbog pojedinog ispitanog razloga prikazani su na Slici 2.

Postoje različiti razlozi za nepostupanje u slučajevima nasilja na društvenim mrežama, a vidljivo je da većina učenika ne smatra razloge predviđene ovim istraživanjem bitnima za njihovo nepostupanje. Približno svaki treći učenik (29,4 %)

navodi da se nije htio miješati u nasilni događaj na društvenim mrežama, a nešto manji udio učenika (22,1 %) u tome nije vidio smisla. Dodatno, 17,9 % učenika nije reagiralo jer je mislilo da se ništa u vezi s tim neće učiniti, a 10,8 % učenika nije znalo kome se obratiti u toj situaciji. Određeni udio učenika (5,7 %) banalizira situaciju nasilja na društvenim mrežama smatrajući da to nije ništa strašno i da ne može nikome naštetiti.

Otrpilike svaki deseti učenik (10,8 %) ne reagira zbog straha da će se saznati i da će sam postati žrtvom, 8,8 % učenika je svejedno dok se ne događa njima, a 8,2 % učenika se nada da će što prije završiti da ne moraju ništa poduzeti. Učenici ne reagiraju na nasilje i zbog stava da je žrtva sama kriva za nasilje koje proživljava (9,5 %), a 5,4 % učenika se zbog želje za uklapanjem u društvo pridružilo nasilnom ponašanju, premda sami nisu imali motiv za nasilnim ponašanjem prema žrtvi.

Povezanost školske klime i načina postupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama

Kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna povezanost između četiriju subskala školske klime i načina postupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama, provedena je korelacijska analiza čiji su rezultati predstavljeni u Tablici 2.

Na temelju rezultata u Tablici 2 vidljivo je da je subskala *Odnos među učenicima* najviše povezana s različitim načinima postupanja u situacijama nasilja, a da je subskala *Autonomija učenika* s njima povezana u najmanjoj mjeri. Važno je imati na umu da se radi o vrlo niskim korelacijama tako da je dobivene rezultate potrebno uzeti s rezervom.

Pozitivnije procjene odnosa između učenika i nastavnika povezane su s manje ignoriranja nasilja ($r=-,110$, $p<,05$), pasivnog sudjelovanja u nasilju ($r=-,118$, $p<,05$), omalovažavanja onih koji se ne uključuju u nasilje ($r=-,159$, $p<,01$), ali i s rjeđim obraćanjem roditeljima za pomoć ($r=-,098$, $p<,05$). Kada se radi o odnosu među učenicima, pozitivnije procjene tog odnosa povezane su s manje ignoriranja nasilja ($r=-,239$, $p<,01$), aktivnog sudjelovanja u nasilju pod svojim profilom ($r=-,153$, $p<,01$) i s lažnog profila ($r=-,155$, $p<,01$), pasivnog sudjelovanja ($r=-,165$, $p<,01$), omalovažavanja onih koji se ne uključuju u nasilje ($r=-,211$, $p<,01$), poticanja drugih na to da se uključe u nasilje ($r=-,140$, $p<,01$), ali i s manje obraćanja roditeljima za pomoć ($r=-,097$, $p<,05$) i pisanja poruka podrške žrtvi ($r=-,121$, $p<,05$). Dodatno, pozitivnije procjene odnosa među učenicima povezane su s navodima učenika da nisu ni čuli ni vidjeli za slučajeve nasilja na društvenim mrežama ($r=,202$, $p<,01$).

Autonomija učenika povezana je samo s dva načina postupanja učenika, na način da se učenici koji su zadovoljniji razinom autonomije u školi češće suprotstavljaju pokretaču nasilja ($r=,099$, $p<,05$) i češće javno staju u obranu žrtve na društvenim

Tablica 2. Korelacije između subskala školske klime i načina postupanja učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama

	Odnos između učenika i nastavnika	Odnos među učenicima	Autonomija učenika	Školska pravila
<i>Nisam vidio ni čuo za slučajeve nasilnog ponašanja na društvenim mrežama.</i>	,074	,202**	-,029	,045
<i>Ignoriram.</i>	-,110*	-,239**	,002	-,079
<i>Aktivno sudjelujem pod svojim profilom (pisanje, uključivanje u nasilje).</i>	-,083	-,153**	,026	-,120*
<i>Aktivno sudjelujem s lažnog profila.</i>	-,077	-,155**	,073	-,148**
<i>Pasivno sudjelujem (čitanje, prepričavanje).</i>	-,118*	-,165**	-,077	-,116*
<i>Omalovažavam one koji se ne uključuju u nasilje.</i>	-,159**	-,211**	-,038	-,123*
<i>Potičem druge da se uključe u nasilje.</i>	,014	-,140**	,060	-,063
<i>Žao mi je žrtve.</i>	,000	-,095	,055	,111*
<i>Želim pomoći žrtvi.</i>	-,042	-,043	,081	,081
<i>Obratim se roditeljima.</i>	-,098*	-,097*	,026	-,023
<i>Obratim se nastavniku.</i>	-,039	-,113*	,053	,061
<i>Obratim se nekom drugom djelatniku u školi,</i>	-,048	-,065	,058	,014
<i>Pišem poruku podrške žrtvi.</i>	-,093	-,121*	-,015	-,007
<i>Na društvenoj mreži javno stajem u obranu žrtve.</i>	-,017	-,058	,143**	,064
<i>Suprotstavljam se pokretaču nasilja, ukazujući na to da takvo ponašanje nije u redu.</i>	-,026	-,056	,099*	,016

Napomena: $p < ,01^{**}$; $p < ,05^{*}$

mrežama ($r = ,143$, $p < ,01$). Što se tiče školskih pravila, učenici koji su zadovoljniji postavljenim školskim pravilima, rjeđe aktivno sudjeluju u nasilju pod svojim profilom ($r = -,120$, $p < ,05$) ili s lažnog profila ($r = -,148$, $p < ,01$), rjeđe pasivno sudjeluju ($r = -,116$, $p < ,05$) i rjeđe omalovažavaju one koji se ne uključuju u nasilje ($r = -,123$, $p < ,05$). Do-

datno, učenici koji pozitivnije procjenjuju školska pravila, skloniji su žaliti žrtvu nasilja ($r=,111$, $p<,05$).

Povezanost školske klime i razloga za nepostupanje učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama

Kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna povezanost između četiriju subskala školske klime i razloga za nepostupanje učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama, provedena je korelacijska analiza čiji su rezultati predstavljeni u Tablici 3.

Tablica 3. Korelacije između subskala školske klime i razloga za nepostupanje učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama

	Odnos između učenika i nastavnika	Odnos među učenicima	Autonomija učenika	Školska pravila
<i>Bojao sam se da će se saznati i da ću i sama postati žrtva.</i>	-,022	-,161**	,023	,039
<i>Nisam vidio smisla u tome.</i>	-,058	-,222**	-,091	-,124*
<i>Mislio sam da se u vezi s tim ništa neće učiniti.</i>	-,043	-,128*	-,062	-,094
<i>Nisam se htjela miješati.</i>	,007	-,085	-,051	,007
<i>Dok se ne događa meni, svejedno mi je.</i>	-,107	-,205**	,022	-,164**
<i>Nije to ništa strašno, ne može nikome naštetiti.</i>	-,103	-,261**	,012	-,120
<i>Žrtve su ionako same krive.</i>	-,122*	-,258**	,019	-,173**
<i>Nisam znao kome se obratiti u toj situaciji.</i>	-,069	-,134*	,001	-,079
<i>Nadao sam se da će što prije završiti, pa neću morati ništa učiniti.</i>	-,042	-,129*	-,039	-,016
<i>Ako je većina bila protiv nekoga, onda sam bio i ja. Htio sam se uklopiti.</i>	-,090	-,205**	-,019	-,069

Napomena: $p<,01$ **; $p<,05$ *

Na temelju rezultata u Tablici 3 vidljivo je da je subskala *Odnos među učenicima* u najvećoj mjeri povezana s različitim razlozima za nepostupanje učenika u situacijama nasilja na društvenim mrežama, a da subskala *Autonomija učenika* nije statistički značajno povezana ni sa jednim razlogom nepostupanja učenika. Važno je imati na umu da se radi o vrlo niskim korelacijama, tako da je dobivene rezultate potrebno uzeti s rezervom.

Rezultat učenika na subskali *Odnos između učenika i nastavnika* statistički je značajno povezan samo s jednim razlogom nepostupanja učenika, odnosno učenici koji pozitivnijim procjenjuju odnos između učenika i nastavnika, skloniji su smatrati da su žrtve same krive za ono što im se događa ($r=-,122$, $p<,05$). Kada se radi o odnosu među učenicima, on je statistički značajno povezan sa svim razlozima nepostupanja učenika, osim sa željom učenika da se ne miješaju u situaciju. Točnije, pozitivnija procjena odnosa među učenicima povezana je s češćim navođenjem svih razloga za nepostupanje, osim već navedenog, pri čemu je najveća korelacija odnosa među učenicima s negiranjem ozbiljnosti situacije ($r=-,261$, $p<,01$). Dodatno, pozitivniji stav prema školskim pravilima značajno je povezan s time da učenici ne vide smisao u reagiranju ($r=-,124$, $p<,05$), da im je svejedno dok se ne događa njima ($r=-,164$, $p<,01$) i da smatraju da su žrtve same krive za to što im se događa ($r=-,173$, $p<,01$).

Rasprava i zaključak

Odnos između školske klime i nasilja mladih na društvenim mrežama u ovom je istraživanju prikazan na temelju percepcije školske klime od učenika, načinu postupanja i razlozima za postupanje odnosno nepostupanje prilikom pojave nasilja na društvenim mrežama.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da većina učenika ne poduzima nikakve mjere kako bi spriječili ili pomogli žrtvi nasilja u virtualnom svijetu. Također je vidljivo da većina učenika ne smatra razloge predviđene ovim istraživanjem bitnima za njihovo nepostupanje. Svaki treći učenik nije se htio miješati, a svaki peti učenik u tome ne vidi smisla. Zabrinjavajući su podaci da gotovo 18 % učenika smatra da se ništa neće učiniti s obzirom na nasilje, a svaki je deseti učenik rekao da ne zna kome se obratiti u toj situaciji, u čemu se nazire važan prostor za jasno i ciljano poboljšanje u informiranju mladih kako bi se uspostavilo međusobno povjerenje. Nadalje, u odnosu školske klime i postupanju prilikom pojave nasilja vidljivo je da kad su učenici zadovoljniji razinom autonomije u školama, da je veća vjerojatnost da će se suprotstaviti pokretaču nasilja i stati u obranu žrtve.

Nasilje je problem s kojim se mladi susreću u novoj, virtualnoj okolini koja nosi nove i još složenije izazove u prevenciji nasilja na društvenim mrežama. Mladi na

društvenim mrežama danas provode sve više vremena, a dnevno znatan dio dana provode i u školi, stoga na njihovo ponašanje, pojavnost nasilja, reakciju na pojavu nasilja ili njezin izostanak utječu brojni čimbenici poput međuljudskih odnosa s roditeljima, drugim učenicima, nastavnicima, a ona također ovisi i o percepciji školske klime koja se pokazala kao nezanemariv faktor u pojavnosti (i prevenciji) nasilja. Mladi su budući nositelji i akteri u razvoju društva i zajednička je odgovornost svih nas da im se pruži bezuvjetna pomoć i omogući što bezbrižnije odrastanje. Na nacionalnoj razini provode se sve brojniji preventivni programi kako bi se spriječilo i pomoglo mladima u pojavi nasilja, no za uspjeh je potrebna sinergija u zajedničkom djelovanju svih faktora u životima mladih; od roditeljskoga doma, vršnjaka, djelatnika u školama. No prvi koraci svakako su informiranje mladih o opasnostima i ozbiljnim posljedicama nasilja u virtualnom svijetu, kao i stjecanje povjerenja. Budući da je osjećaj sigurnosti taj koji je najprije uzdrman prilikom pojave nasilja, mladima je važno pokazati u koga se mogu pouzdati ako se susretnu s pojavom nasilja.

Literatura

- Accordino, D. B. i Accordino, M. P. (2011). An exploratory study of face-to-face and cyberbullying in sixth grade students. *American Secondary Education*, 40(1), 14 – 30.
- Benzmiller, H. (2013). The cyber-Samaritans: exploring criminal liability for the “innocent” bystanders of cyberbullying. *Northwestern University Law Review*, 107(2), 927 – 962.
- Bratonja Martinović, Lj. (2018, kolovoz 25). Ovo bi nas istraživanje sve trebalo zabrinuti. Hrvatski srednjoškolci ne znaju da je šamar nasilje. *Novi list*. Preuzeto s <http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Ovo-bi-nas-istrazivanje-sve-trebalo-zabrinuti.-Hrvatski-srednjoskolci-ne-znaju-da-je-samar-nasilje>.
- Centar za nestalu i zlostavljaju djecu. (2010). *Predstavljanje SINI-ja*. Preuzeto sa <http://cnzd.org/vijesti/predstavljanje-sinija>
- Centar za nestalu i zlostavljaju djecu. (2014). *Web detektivi*. Preuzeto sa <http://cnzd.org/projekti/web-detektivi>
- Ciboci, L. (2014). Grupe mržnje na društvenim mrežama. U: M. Majdak (ur.), *Nasilje na Internetu među i nad djecom i mladima* (str. 13 – 27). Zagreb: Društvo za socijalnu podršku.
- Del Rey, R., Elipe, P. i Ortega-Ruiz, R. (2012). Bullying and Cyberbullying: Overlapping and Predictive Value of the Co-occurrence. *Psicothema*, 24(4), 608 – 613.
- Domović, V. (2003). Školsko ozračje i učinkovitost škole. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Dooley, J. J., Pyżalski, J. i Cross, D. (2009). Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. *Journal of Psychology*. 217(4), 182 – 188.
- Eliot, M., Cornell, D., Gregory, A. i Fan, X. (2010). Supportive school climate and student willingness to seek help for bullying and threats of violence. *Journal of school psychology*, 48, 533 – 539.
- Europol. (2017). *Online sexual coercion and extortion as a form of crime affecting children: law enforcement perspective*. Preuzeto sa <https://www.europol.europa.eu/publications->

- documents/online-sexual-coercion-and-extortion-form-of-crime-affecting-children-law-enforcement-perspective.
- Europol. (2017). *Police2Peer*. Preuzeto sa <https://www.europol.europa.eu/partners-agreements/police2peer> i <https://www.youtube.com/watch?v=WyXIZuYDp4Y>
- Hodak Kodžoman I., Velki, T. i Cakić, L. (2013). Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 30, 110 – 127.
- Kušić, S. (2010). Online društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: navike Facebook generacije. *Život i škola*, 24(2), 103 – 125.
- Mandarić, V. (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovna smotra*, 82(1), 131 – 149.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih. (2014). *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine*. Preuzeto sa <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije%20-%20OGP/socijalna%20politika/NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20PRAVA%20DJECE%20U%20RHZA%20RAZDOBLJE%20OD%202014.%20DO%202020.%20GODINE%5B1%5D.pdf>
- Ministarstvo unutarnjih poslova. (2012). *Sporazum o strateškom partnerstvu uspostavljen Centar za sigurniji Internet*. Preuzeto sa <https://mup.gov.hr/vijesti-8/sporazumom-o-strateskom-partnerstvu-uspostavljen-centar-za-sigurniji-internet/125006>
- Ministarstvo unutarnjih poslova. (2013). *On line prijava zlostavljanja djece RED BUTTON*. Preuzeto sa <https://mup.gov.hr/online-prijave/online-prijava-zlostavljanja-djeteta-red-button/281667>
- Ministarstvo unutarnjih poslova. (2014). *Dani sigurnijeg interneta u Osijeku*. Preuzeto sa <https://mup.gov.hr/vijesti-8/dani-sigurnijeg-interneta-u-osijeku/175464>
- Ministarstvo unutarnjih poslova. (2017). *Preventivna aktivnost Police 2 Peer*. Preuzeto sa <https://mup.gov.hr/vijesti-8/preventivna-aktivnost-police-2-peer/251608>
- Ministarstvo unutarnjih poslova. (n.d.). *Zlostavljanje putem mobitela i interneta - suvremenih tehnologija*. Preuzeto sa <https://mup.gov.hr/gradjani-281562/savjeti-281567/nasilje-281582/zlostavljanje-suvremenim-tehnologijama-mobitel-i-internet-12214/12214>
- Moran, E., Carlson, J. S. i Tableman, B. (2014). School Climate and Learning. U N. M. Seel (ur.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning*. Springer.
- Nacionalni CERT. (2012). *Brošura Sigurnije na internetu*. Preuzeto sa <http://www.sigurnijiinternet.hr/> i https://www.cert.hr/sigurnije_na_internetu/
- Peterson, R. L. i Skiba, R. (2000). Creating school climates that prevent school violence. *The Clearing House*, 44(4), 122 – 129.
- Petrie, K. (2014). The relationship between school climate and student bullying. *TEACH Journal of Christian Education*, 8(1), 25 – 35.
- Popović-Čitić, B. (2009). Vršnjačko nasilje u sajber prostoru. *Temida*, 12(3), 43 – 62.
- Pregrad, J. (2007). *Projekt za sigurno i poticajno okruženje u školama – prevencija i borba protiv nasilja među djecom*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Reić Ercegovac I. (2016). Doživljeno vršnjačko nasilje: relacije s dobi, spolom, razrednim ozračjem i školskim uspjehom. *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 65(2), 251 – 271.
- Relja, J. (2006). Kako se učenici osjećaju u školi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 15 – 16(1 – 2), 87 – 96.

- Slonje, R., Smith, P. i Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29, 26 – 32.
- Thapa, A., Cohen, J., Higgins-D'Alessandro, A. i Gueffey, S. (2013). A review of school climate research. *Review of Educational Research*, 83(2), 357 – 385.
- Velki, T. i Antunović, A. (2014). Razvoj i validacija hrvatskog upitnika školske klime za učenike. *Suvremena psihologija*, 17(2), 151 – 165.
- Vlah, N. i Perger, S. (2014). Povezanost vršnjačkog nasilja s percipiranom školskom klimom kod učenika osnovne škole. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 22(1), 1 – 25.
- Way, N., Ranjini, R. i Rhodes, J. (2007). Student's perceptions of school climate during the middle school years: Associations with trajectories of psychological and behavioral adjustment. *American Journal of Community Psychology*, 40, 194 – 213.
- Welsh, W. (2000). The Effects of School Climate on School Disorder. *Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 567(1), 88 – 107.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign, Illinois: Research Press.

School climate correlation with student behaviour and reasons for not behaving in situations of violence on social networks

Abstract

Social networks play an important role in the lives of young people, and often they can serve for conducting violence toward peers. Given that school violence often transfers to the virtual world, it is necessary to ascertain whether there is a correlation between the school climate and the behaviour of students in situations of violence on social networks and the reasons for non-behaving in such situations. Survey research was conducted on a sample of 451 high school students in Zagreb. Correlation analysis found that, of all the components of the school climate, the relationship between the students is most related to the different ways of behaving in situations of violence and the reasons for non-behaving in such situations. The obtained results point to the importance of the school climate for students in dealing with violence in virtual world and the responsibility of the school for the protection of young people from dangers on the Internet.

Key words: violence on social networks, behaving in violent situations, reasons for non-behaving in violent situations, school climate, students

